

דף שבועי

בס"ד

פרשת נח, תשפ"א, מספר 1390

"כִּי-מִי נֶחַ זֹאת לִי" (יש' נד:ט)

יונה בר-מעוז

במאמר זה אני מבקשת להציע שההשוואות לאברהם ולמשה נאמרו מטעמים חינוכיים, כדי לדרבן לעשייה למען הזולת,⁴ ולא משום שיש פגם בנח דווקא, שהרי קיבל מא-לוהים⁵ את אות הכבוד הגדול ביותר: "וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֵּא אִתָּה וְכָל בְּיָתְךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֶתְךָ רְאִיתִי צְדִיק לִפְנֵי בְּדֹר הַזֶּה" (בר' ז:א). יש לשים לב במיוחד שה' אמר שבח זה לנח לאחר שהכניסו בסוד תוכניותיו, ולמרות השתיקות של נח בהתגלות הראשונה וגם בזמן עשיית התיבה, שלפי חז"ל נמשכה 120 שנה, שתיקה שזיכתה אותו בגינוי נוסף בזוהר.⁶

השוואה מדוקדקת של שלוש ההתגלויות תראה שאין מקום לגנות את נח, הן על פי תוכן ההתגלות, אורכה וסדר הפרטים שבה, הן על פי המתרחש סביב האדם קודם להתגלות. להלן ההשוואות המציגות אותן תוך הבלטת חלקיהן:

נח – בר' ו:יג-כא

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֶץ כָּל בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מְשַׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ.

עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גִפְרִי... וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מְאוֹת אַמָּה... צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה...

וְאֲנִי הִנְנִי מְבִיא אֶת הַמַּבּוּל מִיַּם עַל הָאָרֶץ לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כָּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ

4 מניע נוסף הוא סנגוריה על עם ישראל לעומת העמים האחרים: כך בזוהר (הערה 2): אמר רבי יוחנן בא וראה מה בין הצדיקים שהיו לישראל אח"כ ובין נח. נושא זה ראוי לדיון נרחב בפני עצמו.

5 בהשוואה, רק אחרי העקדה אמר ה' דברי שבח לאברהם. בנוסף יש סיכום כללי של התורה: " וְנֹחַ מְצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'... נֹחַ אִישׁ צְדִיק תָּמִים הָיָה בְּדַרְתּוֹ אֶת הָאֱלֹהִים הַתְּהֵלֶךְ נֹחַ" (בר' ו:ח-ט).

6 זוהר חדש נח דף כט, א.

כמה מדרשים בזוהר¹ מהווים מקור בלתי נדלה לדורות של פרשנים ודרשנים לגנות את נח על כך שלא ביקש רחמים על אנשי דורו, כמשה בחטא העגל. במדרש אחד ר' יצחק שם בפי משה אמירה שנח דאג רק לו ולבניו, ומשמע שהם יינצלו, שתק ולא ביקש רחמים על העולם, ומשום כך נקראים מי המבול על שמו: "כִּי מִי נֶחַ זֹאת לִי" (יש' נד:ט) וגו'. בסמוך למדרש זה חוזר ר' יצחק ומבקר את נח על שלא ביקש רחמים, אף שהוא מסכים לר' יהודה, שלנח לא היה במי לתלות את בקשתו, בשעה שמשה יכול היה לתלותה בזכות האבות הראשונים.

במקום אחר בזוהר² נאמרה ביקורת על נח גם בהשוואה לאברהם, ועם השוואה כללית שעשו חז"ל³ בין נח לדורות אחרים, נוספה הביקורת עליו, על שלא נהג כאברהם שהתפלל על סדום.

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובלימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר", בהתקנת פירושי המפרשים.

** לדאבון ליבי, בעת הכנת המאמר לדפוס, נתעלתה לגנזי מרומים נשמת שולמית, אחותי הגדולה. כל דברי התורה שאני כותבת שלה הם, כי היא שאפשרה לי ללמוד ללא הפרעה. תהא מנוחתה כבוד.

המאמר מוקדש גם לעילוי נשמותיהם של בן דודי עודד כהן, אשתו עפרה ובתם יעל כהן-תומר. יהי זכרם מבורך וזכותם לא תשכח.

***תתעלה גם נשמתו של מנשה בן יקוט ז"ל.

1 זוהר כרך א (בראשית) פרשת נח דף סז.ב - סח,א.

2 זוהר חדש נח דף כט,א (ניתן לקרוא בויקיטקסט).

3 סנהדרין קח ע"א. בבראשית רבה ל, ט נעשתה השוואה למשה ולשמואל, ובתנחומא נח ה משווים לאברהם (תמונה מאוזנת של זכות וחובה לנח נמצאת באתר 'מחלקי המים', במאמר משנת תש"ע, "נח ואברהם, נח ומשה". יש לשים לב להערות).

למי נאמר), מוצגת תכניתו של ה' לבדוק את הנעשה בסדום כדי להחליט מה לעשות בה. נראה שאברהם שואל את עצמו: מדוע נודעה לי הדילמה הא-לוהית? וכי רוצה ה' ברכילות גרידא? כיון שגזר הדין הא-לוהי לא הוכרע עדיין, אברהם רואה בחשיפתו לשיקולים הא-לוהיים רמיזה לתפקיד, ובשל היותו איש חסד הוא בוחר להיות הסניגור.

בסיפור העגל יש שתי אמירות של ה' למשה; בפנייה הראשונה, בת 2 פסוקים, ה' מתאר את חטא העם, ותגובת משה היא דממת אלם. בפנייה השנייה, אף היא בת 2 פסוקים, הוגדר העם בתחילה כעם קשה עורף, ואז ה' מערב את משה ונותן לו תפקיד: "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול" (שמ' לב:י). פרשנות חז"ל⁹ עמדה על המפנה שחל בנקודה הזאת, שלולי שיתף ה' את משה בקביעת העונש, לא היה לו פתחון פה לסנגר על עם ישראל. הסניגוריה של משה בנויה גם על העובדה שלא קיבל הוראה אחרת שמתבקשת: אם היה מנוי וגמור מצד ה' להשמיד את העם, מדוע לא ציווה להחזיר לו את הלוחות שהיו בידי משה באותו זמן (שמ' לא:יח)?¹⁰ השאלה הזו זועקת במיוחד לפי התיאור של משה כיצד נודע לו על חטא העגל: "ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן ה' אלי את שני לוחות האבנים לחות הברית. ויאמר ה' אלי קום רד מהר מזה כי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים סרו מהר מן הדרך אשר צויתם, עשו להם מסכה" (דב' ט:יא-יב). נח נבדל מאברהם וממשה גם במציאות שבה היו שרויים לפני ההתגלות. נח חווה את ההתנהגות השלילית שעליה מדבר ה', הוא עד למעשי ההשחתה, ואל המציאות הזאת הוא גם יקיץ לאחר ההתגלות. אין שום דבר בעולמו שיעורר ויעודד אותו לסנגר על בני דורו. מדרש חז"ל מוסיף על כך ומדגים את האטימות הרוחנית שבה נתקל נח בזמנו, שאפילו בניית התיבה לא זעזעה איש, אף שידעו למה נועדה.¹¹

9 שמות רבה מב, ט.
10 ברוח מדרש חז"ל בגיטין לו ע"ב: אם הכלה זינתה בתוך החופה, מדוע החתן אינו קורע מיד את שטר הכתובה שבו התחייב כלפיה?
11 בראשית רבה ל, ז: ...שכל ק"ך שנה היה נח נוטע ארזים וקוצצן. אמרו: למה כך? אמר להם: כך אמר אדון העולם שהוא מביא מבול על העולם; א"ל: אם מביא מבול, לא יבוא אלא על ביתו של אותו האיש" (החלק הארמי תורגם לעברית).

יגוע. והקמתי את בריתי אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך. ומכל החי מכל בשר... מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה... ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה.

אברהם - בר' יח:יז-כא
וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה. ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ. כי ידעתינו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו.

ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד.
אך הנה נא ואראה הפצעתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה.

משה - שמ' לב:ז-י
וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים. סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים.
ויאמר ה' אל משה ראיני את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא.
ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול.

בסיפור נח בולטת העובדה שא-לוהים אינו נותן מקום להגיב. הוא מכריז שכוונתו להשחית כל בשר בגלל החמס (פס' יג), ועובר מיד להוראות מפורטות לעשיית תיבה, בלי להסביר את מטרתה.⁷ רק בהמשך הוא מודיע שישחית כל בשר במים (פס' יז), ועובר מיד להוראות כיצד יינצלו נח וכל החי בעזרת התיבה.

ההוראות המעשיות המפורטות ב-7 פסוקים, לעומת 2 פסוקים מבודדים זה מזה של גזר הדין הנחרץ והמנומק, אינן מותירות בידי נח ברירה, אלא להתחיל לבצע את דבר ה'.

עתירת אברהם על סדום יסודה ב-5 פסוקים. ב-3 הראשונים מתוודע הקורא לדעתו של ה' על אברהם, וב-2 פסוקים, עם פתיחה חדשה, "ויאמר ה'" (בלי לציין

7 יש לשים לב שרק אצל נח פועלת מידת הדין: א-לוהים. אצל אברהם ומשה נזכר שם ה-ו-יה, שהוא מידת הרחמים.
8 גם אילו היה נח יודע על גזירת המבול, לא היה מבין שהתיבה נועדה להצלה, שהרי אינה כלי מתאים לשיט.

"צא מן התבה" (בר' ח:טז) ...ולא קיבל עליו לצאת; אמר: אצא ואהיה פרה ורבה למאירה? עד שנשבע לו המקום שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר: "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד".

ההישג הזה שהושג בזכותו של נח הוא כה משמעותי, שנבואת הנחמה לגאולה העתידית נסמכת עליו, ולא על שבועת ה' לאברהם לאחר העקדה או על ההבטחות לגאולה ביד משה:

כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך. כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה' (יש' נד:ט-י).

בצדק רב נקרא המבול פעמיים "מי-נח" בנבואת הנחמה הזאת, שכן מרגע הולדת נח שמו עשוי לרמוז אליה: "ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון דינו מן האדמה אשר אררה ה'" (בר' ה:כט). בנחמה הזאת יזכה העולם כולו, ואף ארץ ישראל שנתקללה בעקבות חטאים: "ויחר אף ה' בארץ ההוא להביא עליה את כל הקללה הפתובה בספר הזה" (דב' כט:כו). ואכן ישעיהו (נא:ג) ניבא עליה: "כי נחם ה' ציון נחם כל חרבתי וישם מדברה קעזן וערבתי פגן ה'", על כן אין כמו השבועה לנח לסמל את המהפך שיחול בה. ועינינו הרואות שהדברים התקיימו במלואם בדורות האחרונים.

אברהם לעומתו אינו חשוף לחטאי סדום ועמורה. הוא יודע עליהם רק באופן תיאורטי מדברי ה', ולכן אין לו קושי נפשי להילחם למענם, כפי שנלחם למענם והצילם מן השבי בפרק י"ד. ייתכן מאד שההצלה היא אף תורמת לתחנונו, כי הם כביכול מעשי ידיו שעומדים להיספות כליל.

לעומת נח, משה נושא בעיני רוחו בעת הוויכוח עם ה' תמונה של קהל אפוף חרדת קודש, טהור ונלהב לציית לדבר ה', עד כדי נכונות לעשות הכול עוד בטרם נצטווה. לכן, אף על פי שהוא שמע מפי העד הנאמן ביותר על הנפילה הרוחנית של העם, אין הוא מזדעזע. רק כאשר נוכח משה במו עיניו עד כמה הדברים חמורים, חרה אפו, השליך את הלוחות מידי והחל להעניש את החוטאים. כאשר שב לבקש רחמים על העם (שמ' לב:לא), לא היו בפיו דברי סניגוריה מצוחצחים של עורך דין ממולח כפי שהיו בפסוקים יא-יג, אלא הודאה בחטא העם, ומסירת נפשו תמורתם, כי אין מה לטעון להגנתם.

כמו כן אין לשכוח, אחרי כל הגינויים שמגנים את נח, שהוא האדם שנמצא ראוי לחדש עימו את העולם; עימו כרת ה' ברית לאנושות כולה שלא יכריתנה (בר' ט), ובזכותו ה' נוהג באריכות אפיים כלפי חטאים חמורים מאד שנעשים בעולמנו מאז ועד עתה. דבר זה מתבטא בבראשית רבה לד, ו:

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף